

مورگان شوستر و اسنادی از مأموریت دوم او

افسانه منفرد^{۱*}

مقدمه

ویلیام مورگان شوستر^۱ (۱۸۷۷-۱۹۶۰) برای محققان تاریخ ایران در سالهای پیش از مشروطیت نامی آشناست. ماجرای ورود او به ایران در جمادی الاولی ۱۳۲۹/مه ۱۹۱۱ به عنوان مستشار مالی برای سامان بخشیدن به وضع مالی ایران، واداشتن متنفذین به تأدیة مالیات عقب افتاده، گماردن استوکس^۲ به فرماندهی ژاندارمری خزانه داری و دیگر اقداماتی که به نحوی ناقض قرارداد ۱۹۰۷ روس و انگلیس در باب شناسایی مناطق نفوذ آن دولتها در ایران بود و پیامد این سیاستها که منجر به اخراج او از ایران شد، از بحث انگیزترین فصول تاریخ ایران در آغاز قرن حاضر است. این دوران، ایام بیداری ایرانیان و شرکت فعالان آنان در زندگی سیاسی است. ماجرای مورگان شوستر نقطه اوج تحولات این دوره و در واقع تقارن و گره خوردگی اوضاع سیاسی داخلی ایران و تحولات چشمگیر در عرصه سیاست بین المللی و توافقیهای تازه بر

* عضو هیئت علمی بنیاد دایرةالمعارف اسلامی.

سر تقسیم جهان میان قطبهای قدرت است. این مستشار مالی آمریکایی صرف نظر از نیات، تعلقات سیاسی و ملیت‌اش در لحظه‌ای پا به ایران نهاد که در پی چالشی طولانی، میان دو قدرت روس و انگلیس بر سر ایران توافقی حاصل آمده بود و او در جهت بی اعتبار خواندن و بی‌اعتنایی به این توافق گام برمی‌داشت. البته هر عاملی که این فضای شکننده را برهم می‌زد برای آن دو دولت ناگوار بود. بررسی جوانب گوناگون ماجرای شوستر، اخطار و تهدید (اولتیماتوم) روسیه و انحلال مجلس دوم مجالی دیگر می‌طلبید. در این نوشتار کوتاه نخستین تجربه‌های مناسبات سیاسی ایران و آمریکا در قالب تماس دوم شوستر هفت سال بعد از اقامت در ایران، با تاریخ معاصر این کشور بررسی شده است. بویژه، دومین دور فعالیت شوستر در عرصه اقتصاد و سیاست ایران، ماجرای است که کمتر بدان پرداخته شده‌اند.

ویلیام مورگان شوستر به سال ۱۸۷۷ در واشنگتن متولد شد. تحصیلات خود را در مدرسه عالی مرکزی واشنگتن در رشته حقوق به پایان رساند و هنوز بسیار جوان بود که وارد خدمات دولتی شد. نام شوستر نخستین بار در جنگهای اسپانیا و آمریکا بر سر کوبا (۱۸۹۸)، در پرونده‌های اداری به چشم می‌خورد. او در شروع جنگ با اسپانیا در اداره لشکری ایالت متحده به سمت منشی و تندنویس مشغول کار شد و طولی نکشید که با ابراز لیاقت به عضویت هیئت درآمد که بر تخلیه کوبا از قشون اسپانیا نظارت می‌کرد. او در این هنگام ۲۱ سال داشت، اما شهرت وی به عنوان متخصص مالی و فردی آگاه به مسائل کشورهای شرقی و مستعمرات در دوره مأموریت وی در جزایر فیلیپین بالا گرفت. به سال ۱۹۰۱ در مقام تحصیلدار گمرکات، نه تنها از عهده تکالیف اداری برآمد، بلکه با وضع قوانین و تعرفه‌های جدید برای گمرکات و اداره آن، کشتیرانی جزایر فیلیپین را نیز عهده‌دار شد. همچنین در ۱۹۰۶ به

توصیهٔ تئودور روزولت^۱ مسئولیت امور معارف فیلیپین به شوستر واگذار شد و او به عنوان یکی از اعضای کمیسیون جزایر مزبور به امور هشت هزار معلم آمریکایی مقیم این کشور، مطبوعات، زندان و مدرسهٔ دولتی مانیل که شوستر آن را به دانشگاه تبدیل کرد، نظارت داشت. مأموریت شوستر در فیلیپین در حالی به پایان رسید که ریاست کمیتهٔ تدوین قوانین آن کشور (۱۹۰۸)^۲، را به عهده داشت. سپس در ایالات متحده به عنوان یکی از اعضای ادارهٔ وکالت محکمهٔ عالی ممالک متحده و محکمهٔ متفقۀ استیناف گمرک مشغول به کار شد.^۳ در ۳۵ سالگی از سوی تافت^۴ و ناکس^۵ وزیر خارجه به عنوان مشاور مالی به ایران پیشنهاد شد.

زمینه‌ها و علل دعوت شوستر به ایران

دعوت ایران از شوستر در برهه‌ای از تاریخ صورت می‌گرفت که جهان در آستانهٔ ورود به قرن جدید و در اوج تب و تاب سرمایه‌داری جهانی برای راه‌یافتن به مناطق جدید نفوذ و گسترش بازار برای کالاهای تولیدی بود. ایران که «دورهٔ زیر و رو شدنهای نامنظم و نامتعادل ناشی از برخوردهای داخلی و دخالت‌های خارجی را می‌گذراند، به خود آمده بود و در آن دنیای پرآشوب و بی‌رحم نگران سرنوشت، حیثیت و جایگاهش بود».^۶

دولت‌های مقتدر روس و انگلیس نیز با کسب امتیازات پی‌درپی

1. Theodore Roosevelt

۲. ایران نو، سال سوم، ۲۶ ربیع‌الثانی ۱۳۲۹ ق؛ کتاب آبی، گزارشهای محرمانهٔ وزارت خارجهٔ انگلستان، چاپ احمد بشیری، تهران، ۱۳۶۳، ج ۵، ص ۱۰۰۲؛ آنت دستره، مستخدمین بلژیکی در خدمت دولت ایران، ترجمهٔ منصوره اتحادیه (نظام مافی)، تهران ۱۳۶۳، ص ۲۰۷.

۳. کتاب آبی، همان، ج ۵، ص ۱۰۰۲.

4. Tafft 5. Knox

۶. محمدعلی (همايون) کاتوزیان، اقتصاد سیاسی ایران: استبداد و شبه مدرنیسم ۱۳۰۵-۱۳۵۷، ترجمهٔ محمدرضا نفیسی و کامبیز عزیزی، تهران ۱۳۶۸، ص ۹۸.

بهره‌برداری و گسترش شبکه‌های بانکی وابسته، تسلط خود را بر ساختار فرتوت اقتصاد ایران شدیدتر و روند از هم‌پاشیدگی آن را تسریع می‌کردند.

پس از گذشت چند سال از انقلاب مشروطیت، کسری بودجه، کابوسی که از سال ۱۳۲۰/۱۸۹۲ بر مالیه کشور سایه افکنده بود^۱، حکومت جوان را آسوده نمی‌گذاشت. ناامنی و هرج و مرج ناشی از فروپاشی نظام قدیم، حضور مداوم نیروهای بیگانه در کشور، عدم برخورداری از قشونی یکپارچه برای حفظ امنیت و سرانجام فقدان تشکیلات اداری کارآمد به منظور وصول درآمدها و پرداخت هزینه‌ها سبب می‌شد، دولت‌های کم‌عمر پس از انقلاب با بحران مالی مداوم روبرو شوند.^۲ ازینرو استخدام مستشار، بویژه، مستشار مالی برای سروسامان بخشیدن به امور مالی کشور در برنامه دولت‌ها جایی ویژه یافت. تا زمان تشکیل وزارت مالیه، امور مالی به طور عمده برعهده مستوفیان و محرران آنها بود که زیر نظر وزیر دفتر انجام وظیفه می‌کردند. مستوفیان در دستگاه مالیه از قدرت بسیار برخوردار بودند و بسادگی ممکن نبود ایشان را واداشت آنچه از سوابق و اوراق محاسبات و اسناد در اختیار دارند، به بایگانی وزارت مالیه انتقال دهند^۳، زیرا آنان این کتابچه‌های سیاق‌نیشته را ملک طلق خود می‌دانستند و از آنجا که منصب مستوفیگری بیشتر موروثی بود، این دفاتر نیز از طریق ارث از پدر به پسر انتقال می‌یافت. مستوفیان با استفاده از این بایگانی عجیب و آشفته، امنیت شغلی خود را تضمین می‌کردند. موروثی بودن آن دفاتر و بایگانی سبب می‌شد که با وجود تحولات محلی از قبیل کم و بیشی جمعیت، اوضاع جزوی متغیر و عوامل اجتماعی و سیاسی دیگر میزان مالیات دریافتی از مناطق گوناگون کشور

۱. تاریخ اقتصادی ایران (عصر قاجار ۱۲۱۵-۱۳۳۲)، ویراسته چارلز عیسوی، ترجمه یعقوب آژند، تهران ۱۳۶۲، ص ۲۶. ۲. همان، ص ۲۶.
 ۳. مجید یکتایی، تاریخ داریایی ایران شامل دو بخش: بخش ۱: تاریخ مالیه ایران، بخش ۲: تاریخ سازمانهای مالی و انتفاعی، تهران ۱۳۵۲، ص ۱۹۳.

یکسان باقی بماند.^۱

نخستین گامها در راه تشکیل وزارت مالیه در زمان ناصرالدین شاه برداشته شد اما یک سال پس از وقوع انقلاب مشروطیت (۲۴ جمادی الثانی ۱۳۲۴) به سال ۱۳۲۵/۱۹۰۷ در نخستین دولت قانونی به صدارت میرزا نصرالله خان مشیرالدوله، ناصرالملک که به قولی، خود هوادار روش محاسبات قدیم و ابقای مستوفیان بود، وزارت مالیه را تأسیس کرد.^۲ اما در وزارت مالیه سلسله مراتب قدیم همچنان برقرار بود و ناصرالملک تحولی در آن ایجاد نکرد، وقوع استبداد صغیر نیز یکباره موجب از هم گسیختگی رشته امور شد.

پس از فتح تهران تشکیل وزارت مالیه دوباره در دستور قرار گرفت، و مستوفی الممالک عهده دار این کار شد و کوشش برای برهم زدن اقتدار اداری مستوفیان از سرگرفته شد. اما این بار نیز مقاومت مستوفیان شدید بود و گونه ای تشکیلات صنفی ایجاد شد که اعضای آن با وقت گذرانی و سستی در انجام امور با این تحولات مبارزه می کردند.^۳ با آمدن وثوق الدوله، که خود فرزند یکی از همین مستوفیان قدیم^۴ بود، تشکیلات وزارت مالیه با تأسیس ادارات هفتگانه زیر نظر مستوفیان و بر اساس قدرت آنان پی ریزی شد.^۵ در کنار این نظام اداری، تأسیسات جدید خزانه مرکزی قرار داشت که رییس آن

۱. ویلیام مورگان شوستر، *اختناق ایران*، ترجمه ابوالحسن موسوی شوشتری با تصحیح و مقدمه و حواشی و اسناد محرمانه منتشر نشده در ایران توسط فرامرز بزرگر و اسماعیل رائین، تهران ۱۳۴۴، ص ۳۱۸-۳۲۰.

۲. ابوالحسن بزرگ امید، *از ماست که برماست*: محتوی خاطرات و مشاهدات ابوالحسن بزرگ امید، تهران ۱۳۶۳، ص ۱۹۰؛ یکتایی، ص ۱۴۶.

۳. بزرگ امید، ص ۲۰۵؛ عبدالله مستوفی، *شرح زندگانی من یا تاریخ اجتماعی و اداری دوره فاجاریه*، تهران ۱۳۲۴، ج ۲، ص ۳۳۴. ۴. ابوالوزراء اعتماد السلطنه، *پیشکار آذربایجان*.

۵. مستوفی، ج ۲، ص ۳۳۴. ادارات هفتگانه عبارت بود از اداره خراسان و کرمان (شرق) فارس و بنادر خلیج و بزد (جنوب)، آذربایجان و کردستان و خمسه (غرب)، گیلان و مازندران و استراباد (شمال) و خوزستان و بروجرد و اصفهان (جنوب غربی) و ولایات مرکزی و اداره مرکزی.

با رؤسای ادارات هفتگانه مالی رقابت می‌کرد.^۱

محمود بدر اوضاع این تشکیلات را هنگام ورود شوستر «در اوج تنزل و اضمحلال» وصف کرده است.^۲ عبدالله مستوفی نیز در تشریح اوضاع آن زمان گفته است: «تا آن وقت یک کلمه قانون و نظامنامه برای طرز جریان کار در تمام این وزارتخانه نوشته نشده بود که اگر آمریکاییها که عنقریب وارد می‌شدند، در این باب سؤال کنند، جوابی به آنها داده شود».^۳ او مالیه ایران را «خانه‌ای از پای‌بند ویران» می‌دید که اصلاحات جزئی چاره کار آن نبود.^۴ روزنامه ایران نو نیز در آستانه ورود شوستر، به حساسیت اصلاحات و سامان بخشیدن مالی اشاره کرده است.^۵ دعوت از مستشار مالی فرانسوی، بیزو، در ۱۹۰۷/۱۲۸۶ چندان موفق‌آمیز نبود.^۶ بدین ترتیب دولت ایران رسماً اعلام کرد که «برای نجات از این مهلکه» باید «اقدامات خیلی قطعی و دلیرانه» انجام شود.^۷

مجلس ایران در ماههای ذیقعد و ذیحجه ۱۳۲۸، نوامبر و دسامبر ۱۹۱۰ برای استخدام مستشاران خارجی به بحث و گفتگو پرداخت. تلاش مجلس و بویژه، فراکسیون دمکرات بر این اصل استوار بود که این مستشاران از میان اروپاییان نباشند زیرا تجارب تلخ گذشته بویژه در مورد بلژیکها مؤید این بود که آنان به نحوی زیر نفوذ روسیه و انگلستان بوده‌اند. مجلس به دنبال «معتدلترین دولتها» بود که با ایران «تعلقات سرحدی و سیاسی» نداشته باشند و در این خصوص به تجربه موفق انتقال اطلاعات و آموزش به ژاپن توسط آمریکا، استناد می‌کرد.^۸ اظهارنظرهای غیررسمی برخی مقامات سیاسی آمریکایی در باب قرارداد ۱۹۰۷ به مذاق سیاسیون ایران خوش

۱. مستوفی، ج ۲، ص ۳۳۴.

۲. محمود بدر، «خاطراتی از ایامی که من معاون شوستر بودم»، سائنامه دنیا، سال هفدهم

(۱۳۴۰ ش)، ص ۱۹۵. ۳. مستوفی، ج ۲، ص ۳۳۲. ۴. همان، ص ۳۳۴.

۵. ایران نو، همان، جمادی الاولی ۱۳۲۹. ۶. مستوفی، ج ۲، ص ۳۲۹.

۷. ایران نو، همان، ۱۳ جمادی‌الآخره ۱۳۲۹. ۸. ایران نو، سال ۱، ۲۶ ربیع‌الاول ۱۳۲۷.

می‌آمد.^۱ موضعگیری این محافل سیاسی بر پایه «دیپلماسی متکی به نیروی سوم» بود که تا نیمه نخست قرن بیستم، در دوران حکومت مصدق، برای بخشی از ملیون ایران همچنان جاذبه خود را حفظ کرده بود. توهمی که تا سالها بعد از دومین جنگ جهانی و روشن شدن بسیاری از واقعیتها در سیاست خارجی آمریکا هنوز برای جناحهایی از سیاستمداران پابرجا بود. افزون بر این جلب سرمایه‌های آمریکایی با واسطه کارشناسان آن کشور نیز احتمالی بود که از نظر دور داشته نمی‌شد.

آمریکا نیز گرچه بیشتر به سوی شرق دور و ترکیه نظر داشت^۲، اما نوعی احتیاط برای از دست ندادن ایران و سیاست جدید تافت و ناکس، «دیپلماسی تجاوزکارانه دلار»^۳، سرانجام یخ مناسبات دو کشور را ذوب کرد. در ۲۲ ذیحجه ۱۳۲۸/۲۵ دسامبر ۱۹۱۰، وزیر امور خارجه، حسینقلی خان نواب، تلگرام درخواست مستشار مالی از دولت آمریکا را به واشنگتن مخابره کرد. دو روز بعد کاردار سفارت ایران در واشنگتن، علیقلی خان نبیل الدوله تقاضای یک مستشار برای خزانه‌داری کل و تعدادی دستیار از آن دولت کرد. روز بعد در ۲۵ ذیحجه / ۲۹ دسامبر تافت، شوستر را برای این مأموریت پیشنهاد کرد.^۴

بدین قرار، مجلس قرارداد مستشاران مالی آمریکا را در سوم صفر ۱۳۲۹/ دوم فوریه ۱۹۱۱ «با شغف فوق‌العاده و اظهار تشکر از وزیر مختار آمریکا» برای مدت سه سال تصویب کرد.^۵ روز هفتم جمادی الاولی ۱۳۲۹/ هفتم مه ۱۹۱۱ شوستر، آمریکایی بلند قامت و ۳۵ ساله که قرار بود با «اقداماتی قطعی» راه نجات از «مهلکه» را هموار سازد، قدم به خاک ایران گذارد و پس از گذشت کمتر از یک سال در ۲۳ محرم ۱۳۳۰ خاک ایران را پس از طی دوره‌ای پر از فراز و نشیب ترک گفت.

۱. آبراهام یسلسون، روابط سیاسی ایران و آمریکا، ۱۳۰۰-۱۳۴۰، ترجمه محمد باقر آرام، تهران ۱۳۶۸، ص ۱۵۱. ۲. همان، ص ۱۵۷. ۳. همان، ص ۱۶۰. ۴. همان، ص ۱۶۰. ۵. کتاب آبی، همان، ج ۵، ص ۹۸۷.

پرداختن به این مدت «پراندوه» چنان که کسروی از آن یاد کرده است^۱، خود مجالی دیگر می‌طلبد. گاهشمار ضمیمه این نوشته نمایی مختصر از سیر رخدادهای آن را ارائه می‌دهد. اما اقدامات شوستر پس از ترک ایران و دومین دور فعالیت او برای دولت ایران موضوعی است که چنانکه اشاره شد، کمتر به آن پرداخته‌اند.

دوره دوم فعالیت شوستر پس از ترک ایران

مهمترین اقدام شوستر پس از ترک ایران نگرارش و انتشار اختناق ایران در اگوست ۱۹۱۲ بود. او نگرارش این اثر را ادای دین به مردمی می‌دانست که در دشوارترین لحظات حیات سیاسی و اجتماعی خود به او اعتماد و اطمینان کردند.^۲ این کتاب از مآخذ مهم بررسی تاریخ معاصر ایران شد.

هفت سال پس از خروج شوستر، بار دیگر استخدام او به عنوان مستشار مالی در محافل سیاسی ایران مطرح شد. مقارن پایان جنگ عالمگیر اول ظاهراً در پی مباحثاتی در جلسات دولت و موافقت ضمنی و ثوق الدوله، استخدام مستشاران خارجی برای اصلاح دوایر دولتی و استخدام مجدد شوستر بار دیگر در دستور کار قرار گرفت.^۳ اما با توجه به مذاکرات و ثوق الدوله و کاکس^۴، سفیر انگلیس در ایران، که منجر به عقد قرارداد ۱۹۱۹ شد، یک «نظام مستشاری» تمام عیار با اختیارات وسیع مرکب از مأموران انگلیسی برای ایران در نظر گرفته شد و بدین ترتیب استخدام شوستر یا هر آمریکایی دیگر منتفی شد.^۵

۱. احمد کسروی، تاریخ هجده ساله آذربایجان، بازمانده تاریخ مشروطه ایران، تهران ۱۳۵۶، ص ۱۵۷.

۲. W. Morgan, Shuster, *The Strangling of Persia*, London 1913, "To the Persian People".

۳. محمد جواد شیخ الاسلامی، سیمای احمد شاه پس از گذشت هفتاد سال از عقد قرارداد ۱۹۱۹ ایران و انگلیس، تهران ۱۳۶۸، ص ۱۷۱-۱۷۳.

۴. Cox

۵. شیخ الاسلامی، ص ۱۷۱-۱۷۳.

دو سال پس از این تاریخ، در ۱۳۰۰ به هنگام نخست وزیری قوام السلطنه که برخلاف برادر متمایل به انگلیس خود، هوادار اتکاء به نیروی سوم برای ایجاد موازنه در ایران بود، بار دیگر استخدام مستشار خارجی مطرح شد تا «با همدستی دولت اتازونی، خود [ایران] را از گرداب فقر که پیاپی او را در آن هل می دهند، نجات دهد!»^۱

به قدرت رسیدن سردار سپه در مقام وزیر جنگ و دست اندازی مداوم او به منابع مالی دولت که بیشتر به بهانه تشکیل ارتش نوین ایران صورت می گرفت، از دیگر انگیزه‌های دولتمردان در استخدام مستشار مالی خارجی بود، به این امید که با ایجاد نظام اداری محکم و مبتنی بر ضوابط مشخص، راه بر اینگونه مداخلات سد شود.^۲

وخامت کلی وضع مالی نیز زمینه‌ای برای روی آوردن به آمریکا برای گرفتن قرض با شرایط مناسب به وجود آورد تا دولت را برای فائق آمدن بر مشکلات یاری رساند.

سومین رویکرد به آمریکا، در زمینه عقد قرارداد مناسب نفتی با کمپانیهای آمریکایی برای استخراج نفت شمال بود، تا با نمایش شرایط مناسب آن نسبت به قرارداد نفتی با کمپانی انگلیسی برای استخراج نفت جنوب، نخستین گامها برای ایستادگی در برابر انگلستان بویژه، مقارن با درگیری روسها در مسائل ناشی از انقلاب اکتبر برداشته شود.

آنچه در این فصل از تاریخ ایران کمتر بدان اشاره شده، نقش شوستر به عنوان واسطه کار در هر سه زمینه است. منابعی چند تنها به نقش او در معرفی مستشار مالی مورد درخواست ایران اشاره می کنند. بهار نیز از او به عنوان واسطه قرارداد با شرکت نفتی استاندارد اویل یاد می کند، اما رجوع به اسناد معتبر در این دوره نقش وی را روشنتر می سازد.

۱. محمد تقی بهار، تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، تهران ۱۳۵۷، ج ۱، ص ۱۹۴.

2. Stephanie Cronin, "Opposition to Reza Khan within the Iranian Army, 1921-26", *Middle Eastern Studies*, vol.30, no.4. (October 1994) p.747.

دولت ایران بترتیب به نخست وزیری قوام، مشیرالدوله پیرنیا و مجدداً قوام در این مورد به فعالیت پرداختند. به دستور دولت ایران حسین علا نماینده ایران در واشنگتن، برای انتخاب مستشار مالی با شوستر مشورت کرد و به توصیه او آرتور میلسپو^۱ به دولت ایران معرفی شد که وی در ۲۷ آبان ۱۳۰۱ وارد تهران شد و با اختیارات وسیع در مقام رییس کل مالیه شروع به کار کرد.^۲

در مورد وام از دولت آمریکا نیز علا به شوستر متوسل شد و او با درخواست ۱۵ درصد از مبلغ کل قرضه به عنوان حق العمل موفق به اخذ این وام شد، گرچه در مورد مبلغ و نحوه پرداخت حق العمل میان او و دولت ایران اختلاف نظرهایی بروز کرد.^۳ مقدمات گرفتن این وام در دولت قوام فراهم شده بود، اما در دوره مشیرالدوله، جانشین قوام، پرداخت شد.

وصول این قرضه که از طریق بانک شاهی صورت گرفت، همزمان با اختلافهای ایران با شرکت نفتی استاندارد اویل بود. مشیرالدوله براساس یادداشت سفارت انگلستان، مبنی بر این که قبول این وام اظهار رضایت ضمنی دولت ایران از مشارکت انگلستان با استاندارد اویل در استخراج نفت شمال است، بیدرنگ حواله های پرداخت به وزارتخانه ها را که براساس منبع مالی این وام صادر شده بود، جمع آوری کرد و تا زمانی که از طریق اظهارات صریح علا و پس از آن دولت انگلیس مطمئن شد، که قبول این قرضه دلیل بر به رسمیت شناختن مشارکت شرکت انگلیسی نیست، حاضر به دریافت آن نشد.^۴ مکاتبات علا با دولت متبوع خود کاملاً به نقش شوستر و خدمات وی صراحت دارد.^۵

شو متر، هرچند در بین نقش آفرینان بازی پر فراز و نشیب امتیاز نفت شمال نقشی محدود داشت، واسطه عقد قرارداد دولت ایران با شرکت

1. Arthur Millsbaugh

۲. عبدالرضا، هوشنگ مهدوی، سیاست خارجی ایران در دوران پهلوی ۱۳۰۰-۱۳۵۷، تهران ۱۳۷۳، ص ۱۴. ۳. اسناد ضمیمه. ۴. بهار، ج ۱، ص ۲۱۷-۲۱۸. ۵. اسناد ضمیمه

استاندارداویل بود. در این مورد نیز قوام پیشقدم بود و مذاکرات محرمانه‌ای با آن شرکت درباره امتیاز نفت ۵ ایالت شمال ایران - آذربایجان، خراسان، گیلان، استرآباد و مازندران - آغاز کرد^۱ که در ۲۹ آبان ۱۳۰۰ ش/ ۲۰ نوامبر ۱۹۲۱ منتهی به امضای قرارداد امتیاز استخراج نفت، به مدت پنجاه سال شد.^۲ واگذاری این امتیاز به شرکت آمریکایی عکس‌العملهایی را از سوی دولت‌های انگلستان و شوروی دربرداشت. دولت شوروی در یادداشت شدیدالحن دوم آذر ۱۳۰۰ اعلام داشت: «به موجب فصل سیزدهم معاهده اخیر ایران و روسیه مورخ ۲۱ فوریه ۱۹۲۱، دولت ایران نباید امتیازات شمال را که دولت جمهوری روسیه به ایران واگذار می‌کند به دیگری بدهد و چون امتیاز نفت شمال را یکی از کابینه‌ها ادوار فترت به خوشتاریا که تبعه گرجستان است طبق ورقه‌ای که صورت امتیاز داشته، داده است بنابراین معادن نفت شمال ایران چنانچه خود ملت و دولت ایران استخراج ننماید باید زیر خاک بماند».^۳ در یادداشت دوم، شوروی خواستار تسریع در تصویب معاهده ۱۹۲۱ ایران و شوروی شد. دولت ایران در ۸ آذر با تذکر این نکته که امتیاز خوشتاریا به سبب طی نکردن مدارج قانونی از اعتبار ساقط است، به اعتراض روسها پاسخ داد.^۴ دولت انگلستان نیز در ۴ آذر یادداشت اعتراض آمیز خود را ارسال داشت^۵ به هر حال معاهده نفتی مذکور که شوستر واسطه آن بود به انجام نرسید زیرا به سبب اقدام استاندارداویل برای شریک ساختن شرکت نفت انگلیس و ایران در منافع امتیاز مزبور که خلاف ماده پنجم امتیازنامه بود، دولت ایران قرارداد را کما لم یکن اعلام نمود.

مطالبات شوستر برای فعالیتها، انجام شده و مکاتبات راجع به آن تا سالها بعد (۱۳۰۶ ش) ادامه یافت.^۶ در این مکاتبات، میلسپو برای اثبات ادعاهای

۱. بهار، ج ۱، ص ۱۹۵؛ قرارداد مذکور در کتاب پنجاه سال نفت ایران، نوشته مصطفی فاتح، تهران ۱۳۳۵، آمده است. ۲. هوشنگ مهدوی، ص ۱۳. ۳. بهار، ج ۱، ص ۱۹۶.
۴. همان، ج ۱، ص ۱۹۶. ۵. همان، ج ۱، ص ۱۹۸. ۶. اسناد ضمیمه

مالی شوستر تلاش کرد تا خدمات او را در اخذ قرضه و عقد قرارداد، برای دولتمردان ایران روشن کند. اما این تلاشها به نتیجه مطلوب شوستر نرسید و تنها موفق به گسترش بخشی از مطالبات خود شد و دولت ایران مسئله را مسکوت گذارد. شاید چنین بن‌بستهایی در روند همکاری شوستر با ایران موجب شد، که در اواخر عمر نسبتاً طولانی خود، علاقه به پیگیری مسائل ایران را از دست بدهد. محمود بدر که به تلگراف تبریک او به خود به مناسبت تصدی وزارت دارایی (دولت جم، ۱۳۱۶ش) اشاره کرده، این احساس بی‌علاقگی را متذکر شده است.^۱

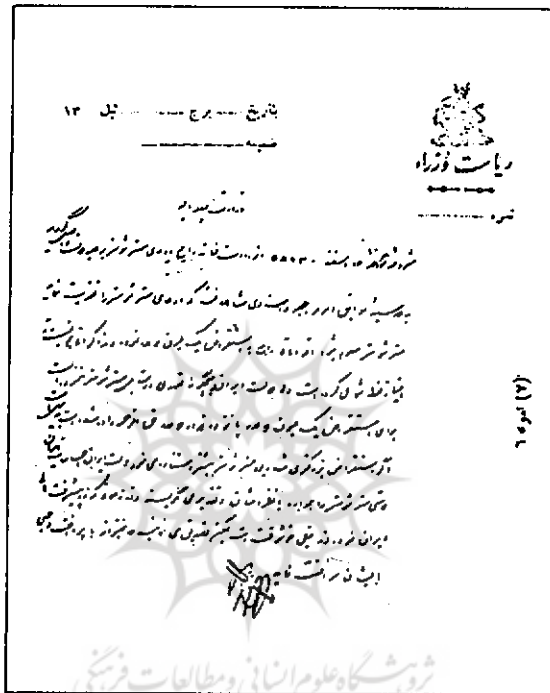
گاهشماری اقامت شوستر در ایران

۷ جمادی الاولی ۱۳۲۹ / ۶ مه ۱۹۱۱	ورود شوستر و همراهان به بندر انزلی
۱۶ جمادی الاولی / ۱۵ مه	ورود شوستر و همراهان به تهران و استقبال خانوادهٔ سفیر آمریکا و محمود بدر از آنان
۳ جمادی الاخره / ۱ ژوئن	ضیافت سپهدار اعظم برای آشنایی شوستر با سفیران دولتهای روسیه و انگلستان
۶ جمادی الاخره / ۴ ژوئن	ملاقات شوستر و سپهدار و درخواست صدراعظم برای پرداخت ۴۶۰ هزار تومان برای مخارج سپاه و موافقت شوستر با پرداخت ۱۰۰ هزار تومان و آغاز کدورت بین آن دو
۱۰ جمادی الاخره / ۸ ژوئن	ارائهٔ قانون تشکیل ترتیبات مالی ایران (قانون اختیارات وسیع شوستر، ملاقات شوستر و نایب‌السلطنه، ناصرالملک، و تأکید شوستر بر وخامت اوضاع و تزلزل اصلاحات در صورت خروج ناصرالملک از ایران)
۱۵ جمادی الاخره / ۱۳ ژوئن	تصویب قانون تشکیل ترتیبات مالی ایران
۲۳ جمادی الاخره / ۲۱ ژوئن	طرح شایعهٔ ارسال تلگراف سپهدار به ناصرالملک مبنی بر درخواست تجدید اختیارات شوستر و اصلاح قانون ۱۳ ژوئن

- ۱ رجب / ۲۸ ژوئن
 اخطار شوستر مبنی بر توسل او به مجلس در صورت
 تعلل دولت در وادار ساختن مرنار بلژیکی به پذیرش
 اختیارات او، اعلام رسمی الزام پذیرش قانون ۱۳
 ژوئن به مرنار از طرف هیئت دولت
- ۳ رجب / ۱ ژوئیه
 درخواست شوستر از مرنار مبنی بر انتقال کلیه وجوه
 نقدی گمرک به موجب رأی و نظر مجلس
- ۸ رجب / ۶ ژوئیه
 دعوت شوستر از استوکس برای همکاری و
 سازماندهی نیروی نظامی تحت فرمان خزانه
- ۱۰ رجب / ۸ ژوئیه
 ملاقات مرنار و شوستر و پذیرش قانون ۱۳ ژوئن از
 سوی مرنار
- ۱۵ رجب / ۱۳ ژوئیه
 مذاکره شوستر با دیامانتوپولس^۱، رئیس بانک
 استقراضی روس، برای تحویل عایدات گمرک
- ۱۹ رجب / ۱۷ ژوئیه
 ورود محمدعلی میرزا به گمش تپه
- ۲۲ رجب / ۲۱ ژوئیه
 پیشنهاد شوستر برای تعیین جایزه دستگیری
 محمدعلی میرزا
- ۷ شعبان / ۲ اوت
 حمله روزنامه نوورمیا، چاپ مسکو به انگلستان برای
 موافقت با استعفای استوکس از قشون هند و همکاری
 با شوستر
- ۱۲ شعبان / ۷ اوت
 شکست افواج دولتی از ارشدالدوله سردار سپاه
 محمدعلی میرزا، مخالفت انگلستان با همکاری
 استوکس و شوستر
- ۱۹ شعبان / ۱۴ اوت
 ملاقات شوستر و ناصرالملک و نگرانی ناصرالملک از
 وخامت اوضاع
- ۶ شوال / ۳۰ سپتامبر
 صدور حکم مصادره اموال شعاع السلطنه و
 سالاردوله
- ۱۵ شوال / ۹ اکتبر
 فرستادن مأمورین ژاندارمری خزانه‌داری کل برای
 اجرای حکم مصادره توسط شوستر
- ۱۰ ذیقعدہ / ۲ نوامبر
 اعتراض پاکلوسکی کزیل سفیر روسیه، به مصادره باغ
 شعاع السلطنه، مصادره اموال علاءالدوله و پناه جستن
 او بر صمصام السلطنه و درگیری نیروی انتظامی
 خزانه و سردار مجاهد بختیاری بر سر این امر

- ۱۱ ذی‌قعدة / ۳ نوامبر
عذرخواهی صمصام السلطنه از شوستر به سبب اقدام
عجولانه در حمایت از علاءالدوله
- ۱۷ ذی‌قعدة / ۹ نوامبر
حضور سفیر روسیه در وزارت خارجه و درخواست
خروج ژاندارمها از باغ شعاع السلطنه
- ۲۵ ذی‌قعدة / ۱۷ نوامبر
قطع مناسبات سیاسی ایران و روسیه
- ۲ ذیحجه / ۲۴ نوامبر
عذرخواهی وثوق‌الدوله از دولت روسیه و تهدید
روسیه به اعلام اخطار (اولتیماتوم) دوم به ایران
- ۷ ذیحجه / ۲۹ نوامبر
اخطار دوم روسیه، تشنج در مجلس، تهدید به قتل
رهبران حزب دمکرات از سوی صمصام الدوله
- ۸ ذیحجه / ۳۰ نوامبر
اعلام اطاعت کامل از تصمیمات مجلس از سوی
شوستر
- ۹ ذیحجه / ۱ دسامبر
حضور دولت در مجلس و درخواست کسب اختیار
برای قبول اخطار، رد اخطار از سوی مجلس با
اکثریت کامل، استعفای وزیر خارجه، تظاهرات در
لاله‌زار و قتل علاءالدوله
- ۲۱ ذیحجه / ۱۳ دسامبر
وفات آخوند خراسانی در هنگام حرکت وی از عتبات
به تهران
- ۲۲ ذیحجه / ۱۴ دسامبر
ترک تهران توسط استوکس
- ۲۸ ذیحجه / ۲۰ دسامبر
حمله روسها به نظمیة تبریز
- ۲۹ ذیحجه / ۲۱ دسامبر
تشکیل کمیسیون برای بحث در باره شرایط اولتیماتوم
و سرانجام پذیرش آن، درگیری روسها در رشت و
انزلی با مردم
- ۳۰ ذیحجه / ۲۲ دسامبر
به توپ بستن ارگ تبریز توسط روسها
- ۲ محرم / ۱۳۳۰ / ۲۴ دسامبر ۱۹۱۱
تعطیل مجلس
- ۳ محرم / ۲۵ دسامبر
تسلیم حکم برکناری شوستر به او
- ۴ محرم / ۲۶ دسامبر
پذیرش حکم از سوی شوستر
- ۱۶ محرم / ۷ ژانویه ۱۹۱۲
تفویض اختیارات خود به کرنز از سوی شوستر
- ۱۹ محرم / ۱۰ ژانویه
ملاقات شوستر و ناصرالملک، ملاقات شوستر و
احمد شاه و تشکر از خدمات او
- ۲۰ محرم / ۱۱ ژانویه
حرکت شوستر و خانواده‌اش از محل اقامت آنان،
باغ اتابک، حضور عده کثیری در مراسم تودیع وی،
حضور مرنار در خزانه‌داری و تحویل دفاتر به او
- ۲۳ محرم / ۱۴ ژانویه
رسیدن شوستر به انزلی و سفر باکشتی به باکو
- ۲۰ صفر / ۹ فوریه
برقراری مجدد مستمری محمدعلی میرزا

اسناد

وزارت جلیله مالیه

مشروحه مورخ ۱۴ اسفند، ۵۵۶۳۰ آن وزارتخانه راجع به ادعای مستر شوستر بر علیه دولت ایران واصل گردید به روسیه سوابق امر مراجعه و اسنادی مشاهده نشد که ادعای مستر شوستر را تقویت نماید. مستر شوستر معلوم می شود اقداماتی راجع به استقراض یک میلیون دلار نموده و مذاکراتی هم نسبت به امتیاز نفت شمال کرده است ولی دولت ایران هیچگونه تعهدی در مقابل مستر شوستر ننموده است. برای استقراض یک میلیون دلار، پانزده هزار دلار حق الزحمه داده شده است. بدیهی است اگر استقراض بزرگتری شده بود مستر شوستر بیشتر استفاده می نمود و دولت ایران احساسات ایران دوستی مستر شوستر را همواره با نظر امتنان و تقدیر می نگریسته و از زحماتی که در پیشرفت مالی ایران نموده اند، خیلی خوشوقت است لیکن تصدیق می نمایند که نمی توانند با پرداخت وجهی به ایشان موافقت نمایند.

رییس الوزراء

نوع مسوده موضوع مسوده شنبه سؤال یا کتوبس	 ریاست وزراء	شماره (۱) نمره عمومی ۱۱۱۷۰ نمره خصوصی ۱ کادری ۹ دوسه ۹
تاریخ شماره ..... تاریخ کتوبس ..... تاریخ برون ..... تاریخ شماره ۱۳۰۰		
<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 60%;"> <p style="text-align: center;">وزارت معارف</p> <p>شماره ۱۴ اسفندماه گذشته تحت ۵۵۶۳۰ از وزارتخانه راجع به ادعای مستر شوستر واصل گردید از احساسات ایران دوست مشارالیه، دولت علیه نهایت امتنان را دارد ولی تصدیق می نمایند که بدون ارائه سند و یا مدرک قانونی، دولت نمی تواند پرداخت وجهی را تصویب نماید. خوب است از مستر شوستر سؤال شود مدرک ادعای مشارالیه چیست تا اولیای دولت بتواند تصمیم قطعی در این باب اتخاذ نماید.</p> <p style="text-align: right;">۱۳۱۳</p> </div> <div style="width: 35%; border-left: 1px solid black; padding-left: 10px;"> <p style="font-size: 2em; text-align: center;">برادران</p> </div> </div>		

وزارت جلیله مالیه

مشروحه مورخه ۱۴ اسفندماه گذشته تحت ۵۵۶۳۰ آن وزارتخانه راجع به ادعای
 مستر شوستر واصل گردید از احساسات ایران دوست مشارالیه، دولت علیه نهایت
 امتنان را دارد ولی تصدیق می نمایند که بدون ارائه سند و یا مدرک قانونی،
 دولت نمی تواند پرداخت وجهی را تصویب نماید. خوب است از مستر شوستر سؤال
 شود مدرک ادعای مشارالیه چیست تا اولیای دولت بتواند تصمیم قطعی در این باب
 اتخاذ نماید.

رییس الوزراء

۱۰
۹

وزارت مالیه
دائرہ

حضرت اشرف آقای رئیس الوزرا

باعتف مرقومه نمبر ۱۱۱۷۰ مورخه ۱۹ دیماء ۱۳۰۵ و نمبر ۸ مورخه ۱۹ فروردین ۱۳۰۶ دائرہ مطالبه مستر شوستر اشعار میدارد -

قبلا از اینکه شعبه ضبط این وزارتخانه در تعیین و تشخیص مرقومه ۱۹ دیماء اشتباهی نموده و زود در مدرجه وصول آن رسیده است اشعار تأسست میباید است آنهم این بوده است که نمبر مراسله اینجاب مطابق دفتر ثبت باندره که در مرقومه جوابیه حضرت اشرف بآن مراجعه شده بود اختلاف داشت -

در تالی بمعرض میرواند - عنایت و حضور جناب مستطاب اجل آقای مهرا حسینخان قلا در محنت مستم دولت محترم اینجاب گردیده که موشرف طلب مستر شوستر را درجند نماید - امیدجوید حضرت اشرف فرمتی خواهند یافت که با جناب مستطاب اجل آقای وزیر فوائد عامه در این زمینه مذاکره فرموده و از کفایت امر و قضایای مربوطه بآن مشروحتر و جاسمتر از آنچه اینجاب توانسته بودم طی مراسله نمبر ۵۰۶۳ مورخه ۱۲ اسفندماه ۱۳۰۴ خود موشرف دهم استحضار حاصل فرمایند - دستور حضرت اشرف مبنی بر اینکه اسناد و مدارکی برای اثبات این ادعا تحصیل شود دال بر این است که عتده حضرت اشرف از ترمیمه فرمودن پرداختی با استناد خدمات انجام شده (که همان انجام خدمت را اینجاب در این مورد در صورت رسیدن از سایر دتاری مدرک کافی تشخیص داده ام) منصرف است -

اینک با ملاحظه افکار مستقیم اینجاب مستطاب اجل آقای علا حضرت اشرف فرصت خواهد شد یافت که حقایق امر و اطرافات لازم را بهتر از آنچه اینجاب توانسته ام کتباً توضیح کنم درجمل فرموده تفاوت و تشخیص فرمایند که آیا نظریه اینجاب را در ردیمون بودن دولت ایران به مستر شوستر می توان تأیید نمود -

بازرسی
۹/۲/۰۶

بیتا ایلم

۱۳۰۶

بانتقدیم احترامات فائمه
رئیس کل مالیه

وزارت مالیه

حضرت اشرف آقای رئیس الوزراء

با عطف به مرقومه نمبر ۱۱۱۷۰ مورخه ۱۹ دیماء ۱۳۰۵ و نمبر ۸ مورخه ۱۹

فروردین ۱۳۰۶ دائر به مطالبه مستر شوستر اشعار می دارد:

قبلاً از اینکه شعبه ضبط این وزارتخانه در تعیین و تشخیص مرقومه ۱۹ دیماه، اشتباهی نموده و زودتر متوجه وصول آن نشده است، اظهار تأسف می‌نماید. علت آنهم این بوده است که نمره مراسله اینجانب مطابق دفتر ثبت با نمره که در مرقومه جوابیه حضرت اشرف به آن مراجعه شده بود اختلاف داشت.

درثانی به عرض می‌رساند، عضویت و حضور جناب مستطاب اجل آقای میرزا حسینخان علا در هیئت معظم دولت، محرک اینجانب گردید که موضوع طلب مستر شوستر را تجدید نماید. امید می‌رود حضرت اشرف فرصتی خواهند یافت که با جناب مستطاب اجل آقای وزیر فوائد عامه در این زمینه مذاکره فرموده و از کیفیت امر و قضایای مربوطه به آن مشروحتر و جامعتر از آنچه اینجانب توانسته بودم طی مراسله نمره ۵۵۶۳ مورخه ۱۲ اسفند ماه ۱۳۰۴ خود توضیح دهم، استحضار حاصل فرمایند. دستور حضرت اشرف مبنی بر اینکه اسناد و مدارکی برای اثبات این ادعا تحصیل شود دال بر این است که عقیده حضرت اشرف از توصیه فرمودن پرداختی باستناد خدمات انجام شده (که همان انجام خدمت را اینجانب در این مورد و در مورد بسیاری از سایر دعاوی مدرک کافی تشخیص داده‌ام) منصرف است.

اینک با تعاطی افکار مستقیم با جناب مستطاب اجل آقای علا حضرت اشرف فرصت خواهند یافت که حقایق امر و اطلاعات لازمه را بهتر از آنچه اینجانب توانسته‌ام کتباً توضیح کنم تحصیل فرموده قضاوت و تشخیص بفرمایند که آیا نظریه اینجانب را در مدیون بودن دولت ایران به مستر شوستر می‌توان تأیید نمود.

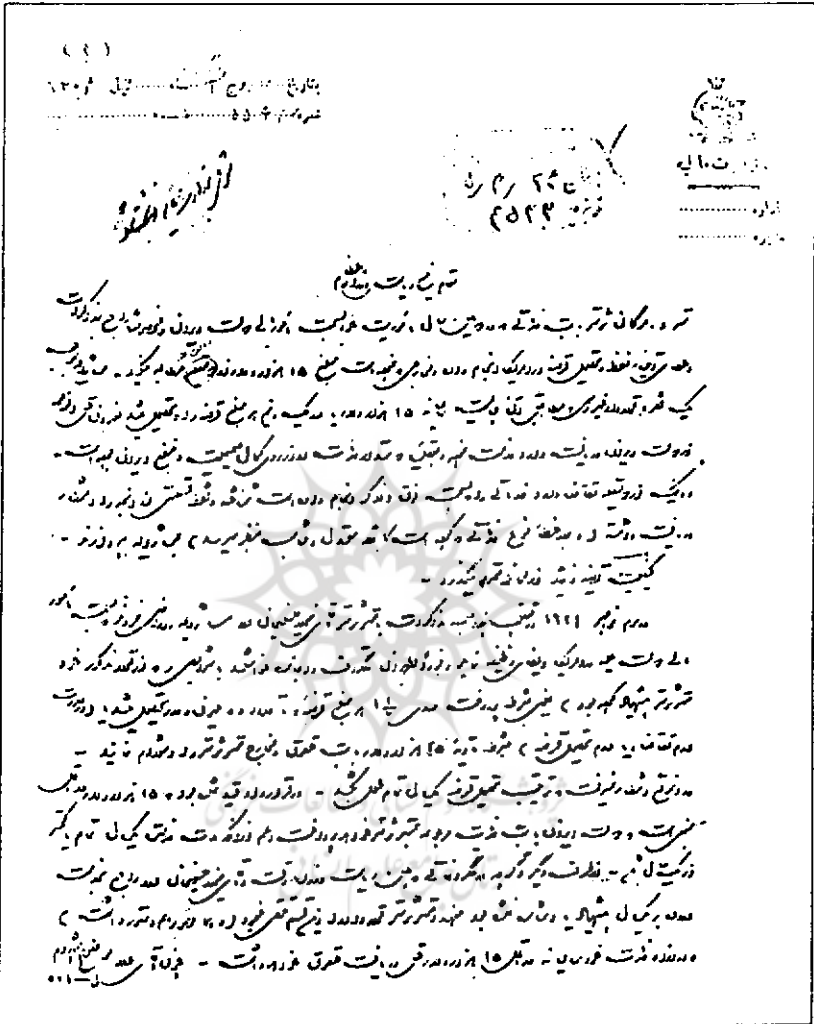
۶/۲/۲۶

۱۲۳۷

سابقه را ضمیمه کنید.

با تقدیم احترامات فائمه

رئیس کل مالیه

۱۲ اسفند ۱۳۰۴ / ۳ مارس

۴۵۳۳ شماره ۱۳۰۵ / ۳ / ۲۴

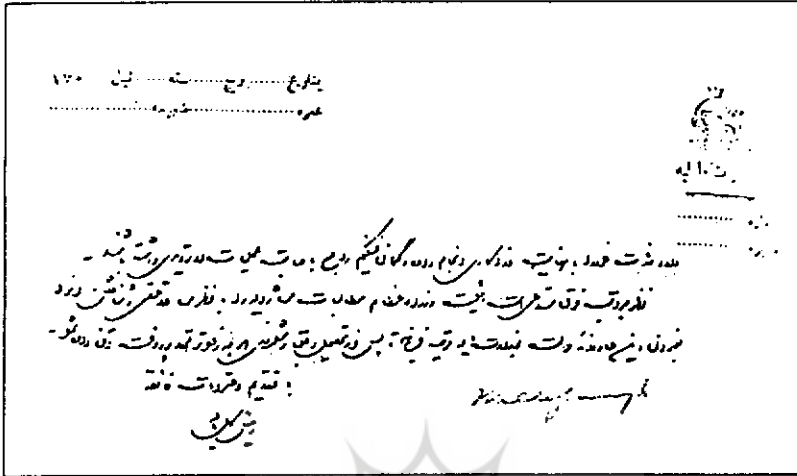
مقام سنیع ریاست عظام

مستر و مورگان شوستر بابت خدماتی که در دومین سال مأموریت خود به سمت امور مالی دولت ایران و مخصوصاً راجع به مذاکرات اعطای امتیاز نفت و تحصیل قرضه در آمریکا انجام داده و مخارجی که نموده است، مبلغ ۱۵ هزار دلار از دولت

انتظار دریافت داشته (و به ملاحظه نوع خدماتی که کرده است کاملاً معقول و مناسب بنظر می‌رسد) به مشارالیه بپردازند. کیفیت قرضه ذیلاً از لحاظ محترم می‌گذرد.

در سوم نوامبر ۱۹۲۱ در تعقیب خلاصه مذاکرات بامستر شوستر، آقای میرزا حسینخان علا مشارالیه را راضی نمودند به سمت مأمور مالی دولت علیّه در آمریکا ایفای وظیفه نماید و فوراً به طهران تلگراف و اجازه خواستند با شرایطی (که از قرار مذکور خود مستر شوستر پیشنهاد کرده بود) یعنی به شرط پرداخت صدی $1\frac{1}{4}$ هر مبلغ قرضه که تا حدود ده میلیون دلار تحصیل می‌شد یا (در صورت عدم تقاضا یا عدم تحصیل قرضه) به شرط تأدیه ۲۵ هزار دلار بابت حقوق و مخارج مستر شوستر را استخدام نمایند. در آن موقع انتظار نمی‌رفت که ترتیب تحصیل قرضه یک سال تمام طول بکشد. در قرارداد قید شده بود که ۱۵ هزار دلار حداقل مبلغی است که دولت ایران بابت خدمات مرجوعه به مستر شوستر خواهد پرداخت اعم از آن که مدت خدمت یک سال تمام یا کمتر از یک سال باشد. از طرف دیگر اگرچه در تلگرافاتی که بین ریاست وزراء و آقای میرزا حسینخان علا راجع به خدمت علاوه بر یک سال پیشنهاد یا اشاره نشده بود معهداً مستر شوستر قرارداد را این قسم تلقی می‌نمود (و همان طور هم دستور داشت) که در ازای خدمات خود سالیانه حداقل ۱۵ هزار دلار حق دریافت حقوق خواهد داشت. چون آقای علا موضوع استخدام او را از لحاظ منافع ملی ایران بی‌نهایت فوری و ضروری می‌دانستند همان روز مخابره تلگراف به طهران، تصدیق نامه استخدام مستر شوستر به سمت مأمور مالی تحریر و ریاست وزراء وقت نیز به موقع خود جواب آقای علا را دائر به تقبل استخدام مستر شوستر با شرایط فوق تلگرافاً صادر نمودند. نظر به تغییرات متعددی که دولت علیّه در مذاکرات اعطای امتیاز و تحصیل قرضه مصلحت می‌دیدند مدت خدمت مستر شوستر ادامه یافت. این را هم باید متذکر بود که مشارالیه اقل در ظرف مدت سه سال خدمات بسیاری را که قرارداد منعقدّه ایجاب می‌نموده جهت سفارت ایران در واشنگتن انجام داده و هنوز هم دولت علیّه استعفای او را از مأموریت مالی خود نپذیرفته است. رد قطعی اعطای امتیاز و تحصیل قرضه مطلقاً ناشی از غفلت و مسامحه مستر شوستر یا به سبب کوتاهی او از انجام تقاضاهای دولت ایران نبوده، مشارالیه خدماتی را که دولت علیّه از او انتظار داشت و اساسی می‌دانست کاملاً انجام داده است. مستر شوستر بابت یک میلیون دلار مساعده دریافتی دولت ایران مبلغ ۱۵ هزار دلار حق الزحمه گرفت ولی باید به خاطر داشت که مشارالیه راجع به اعطای امتیاز نفت ترتیب یک فقره قرضه (۱۰) میلیون دلاری را فراهم ساخت که در صورت تحصیل، حق الزحمه او از آن بابت به یکصد و پنجاه هزار دلار بالغ می‌شد.

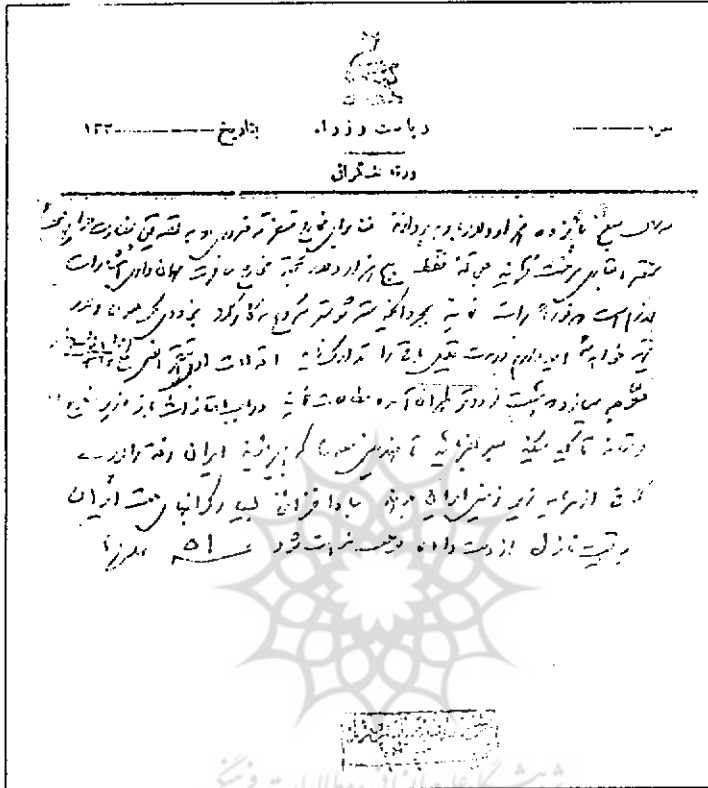
مدت دو سال مستر شوستر به سمت مأمور مالی از دولت ایران تعلیمات گرفته و اجرا می نمود. مشارالیه چون تعیین داشت که به موجب قرارداد منعقد در مقابل هر یک سال خدمت، ۱۵ هزار دلار دریافت خواهد نمود در عین حال خدماتی انجام داده است که در مواقع عادی چند برابر مبلغ مزبور برای او عایدی می داشت. لذا از دولت علیه تقاضا دارد حداقل مبلغی را که بابت سال دوم خدمت، حق صریح خود می داند، به او بپردازد.

دوستان از نوع و قیمت خدماتی که مستر شوستر جهت دولت ایران انجام داده است مطلع. مشارالیه یکی از اشخاص معدودی است که در آمریکا بیش از هر کسی در مقابل خدمات خود حقوق می گیرند و از کفایتین و لایقترین آنها بشمار می رود. مستر شوستر با صمیمیتی که به ایران دارد خدمات خود را با نهایت فداکاری انجام داده و گمان نمی کنم راجع به اصابت عملیات او تردیدی داشته باشند.

نظر به مراتب فوق مستدعی است هیئت وزراء عظام مطالبات مشارالیه را با نظر مساعد تلقی و شناختن آن را به عنوان دین عادلانه دولت به وزارت مالیه توصیه فرمایند تا پس از تحصیل اعتبار، مستقرض هرچه زودتر ترتیب پرداخت آن داده شود.

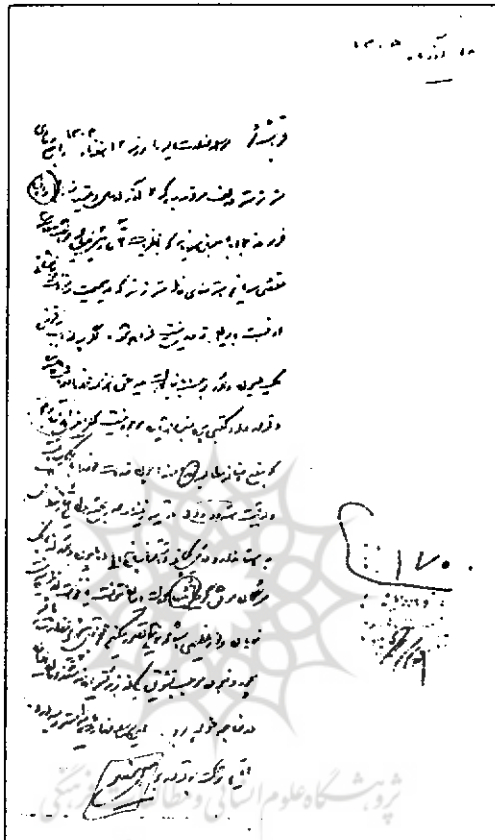
با تقدیم احترامات فائده
 رئیس کل مالیه

می دهند و بنده به هیچ وجه ندارم صدی یک و نیم و در صورتی که ده میلیون استقراض شود و کمتر اگر بیشتر از این قرض شود، حق الزحمه دریافت دارد، به شرطی که دولت علیه ضمانت نماید هرگاه قرضی نشد در آخر هر سال مبلغ پانزده هزار دلار به او بپردازند. ضمناً برای مخارج متفرقه ضروری که به تصدیق سفارت خواهد بود، مختصر اعتباری مرحمت نمایند. عجالاً فقط پنج هزار دلار به جهت مخارج مسافرت، مهمانداری لازم است که فوراً برات نمایند. به مجرد اینکه مستر شوستر شروع به کار کرد، بزودی یک میلیون دلار تهیه خواهد شد. امیدوارم در مدت تعیین، باقی را تدارک نماید. اقدامات او استقراض کلی ... متوجه نمی سازد که هیئت زودتر طهران آمده مطالعات نمایند. در باب امتیازات وزیر منابع، دوستانه تأکید می کند صبر بفرمایید تا مهندسین معدن که اجیر می شوند، ایران رفته راپورت کافی از سرمایه زیرزمین ایران بدهند، مبادا خزائن بسیار گرانهای ملت ایران به قیمت نازل از دست داده، موجب ندامت شود.

پژوهشگاه علوم انسانی
رتال جامع علوم انسانی

۱۸ آذر ماه ۱۳۰۵

قربانت شوم مراسله وزارت مالیه را مورخه ۱۲ اسفندماه ۱۳۰۴ راجع به دعاوی مستر شوستر در لف مرقومه مبارکه ۵ آذر ارسال و عقیده مخلص را سؤال فرمودند. جواباً به عرض می‌رساند که با نظریات آقای رئیس مالیه موافقت داشته مقتضی می‌دانم، استرضای خاطر مستر شوستر که در صمیمت و مودت و جانفشانی او نسبت به ایران تردیدی نیست فراهم شود اگرچه از بابت قرض یک میلیون دلار برحسب اجازه دولت علیه حق الزحمه خود را دریافت داشته و قرارداد کتبی بین بنده و ایشان موجود نیست که ... که مبلغ اضافه مطالبه ... معهدا چون خدمات خود را با کمال صداقت و لیاقت ... در تهیه زمینه مساعدی به جهت عطای امتیاز نفت شمال به استاندارداویل کمپانی و

استقراض پنج الی ده میلیون دلار از بانک مرگان موفق گردید. [منتها دولت ایران نتوانست. یا نخواست از چنین خدمات نمایان و فوز عظیمی استفاده نماید] تصور می‌کنم قبول پیشنهاد وزارت مالیه بيمورد نبوده موجب تشویق یکی از بزرگترین خدمتگزاران ایران در خارجه خواهد بود. عین مراسله وزارت مالیه را مسترد می‌دارد. ایام شوکت برقرار باد.

حسین علاء

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی